

FORMULARZ KWERENDY INSTYTUCJI MUZEALNYCH

Projekt „Muzea w polskiej kulturze pamięci (do 1918 r.): wczesne instytucje muzealne wobec muzeologii cyfrowej”

finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego
w Ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2015.

INFORMACJE OGÓLNE:

Lokalizacja: Miejscowość/ Region / Kraj

Białowieża / gubernia grodzieńska / Rosja

Tytuł/pełna nazwa instytucji:

Muzeum Przyrodnicze

Typ instytucji: muzeum publiczne, zbiory muzealne instytucji lub organizacji (biblioteka, towarzystwo naukowe), kolekcja prywatna

muzeum publiczne

Opis instytucji/skrócony (wg wzoru: typ instytucji, charakter zbiorów):

Muzeum publiczne w organizacji, o profilu przyrodniczym. Utworzone zostało w 1916 roku w ramach prowadzonych badań naukowych nad Puszcą Białowieską. Tworzenie kolekcji przyrodniczej okazów fauny i flory białowieskiej było jednym z celów ekspedycji niemieckich przyrodników. Do najciekawszych zbiorów zgromadzonych w latach 1916-1918 należała kolekcja skórek ptasich oraz wycinków drzew, które pozyskiwane były przy okazji prowadzonej wycinki drzew.

Zbiory gromadzono w pomieszczeniach dawnego Pałacu Carskiego na piętrze. W 1918 roku najciekawsze eksponaty zostały wywiezione do Niemiec, resztę kolekcji pozostawiono bez opieki w pałacu. W 1920 roku pozostałości muzeum rozstały częściowo rozgrabione, nieliczne zachowane okazy wcielono do Muzeum Przyrodniczego, tworzonego przez polski Zarząd Puszczy Białowieskiej.

Daty działalności / zakres czasowy:

1913-1915 – działalność rosyjskiego Muzeum Puszczy Białowieskiej

1915 – przejście pałacu przez wojska niemieckie

1916 – założenie muzeum w Pałacu

1918 – ewakuacja większości zbiorów przyrodniczych

1919 – przejście pałacu przez władzę polską

Dostępność

pełna

Typ instytucji w relacji wobec pamięci

Rodzaj pamięci

narodowościowa niemiecka; lokalna

Obszar pamięci/ nośnik pamięci/ rodzaj zbiorów

Obszar miejsca: terytorium i jego przyroda

DANE INSTYTUCJI :

	OBECNIE	DAWNIJ
ADRES / SIEDZIBA DANE ADMINISTRACYJNE – województwo/powiat/gmina/ulica/ nr działki, zmiany siedzib (daty); REGION HISTORYCZNY	Muzeum Przyrodniczo Leśne im. prof. J. Miklaszewskiego Białowiecki Park Narodowy Podlaskie /hajnowski / Białowieża / Białowieża Park Pałacowy 11, 17-230 Białowieża, nr działki 635/9	1916 – Pałac Carski Białowieża /zachodnie skrzydło
DANE KONTAKTOWE TELEFON / EMAIL/ WWW	tel. 85 681-22-75 e-mail: muzeum@bpn.com.pl	xxx
GODZINY OTWARCIA	wtorek-niedziela: w godz. 9:00 – 16:00	xxx
DYREKTORZY	Dyrektor BPN: dr Michał Krzysiak; Kustosze muzeum, mgr Ewa Moroz-Keczyńska	xxx
ZARZĄDCA	Białowiecki Park Narodowy	Zarząd Puszczy Białowieckiej
Budynek muzealny (przekształcenia/nowo wybudowany/zaadoptowany)	gmach w miejscu dawnego Pałac Carski;	dawny Pałac Carski;

INFORMACJE HISTORYCZNE:

Zmiany w nazwach:

xxx

Misja muzeum/ założenia kolekcjonerskie/ cele działalności

gromadzenie okazów fauny i flory Puszczy Białowieckiej

Zakres terytorialny (zawarty w misji muzeum)

Puszcza Białowiecka

Założyciele/ właściciele: osoby lub instytucje (podstawowe dane biograficzne lub krótka charakterystyka)

Georg Escherich (1870-1941) leśnik, polityk, podróżnik; w latach 1915-1918 zarządca Puszczy Białowieckiej; założyciel paramilitarnej „Organizacji Escherich” („Orgesch”)

Pracownicy: opiekunowie, dyrektorzy, kustosze, muzeolodzy (podstawowe dane biograficzne, ważniejsze osiągnięcia)

xxx

Organizacje związane z muzeum oraz działające przy muzeum (krótka charakterystyka, najważniejsze postaci, historia, datowanie)

xxx

Kalendarium (historia instytucji)

W 1915 roku, w związku z przesuującym się frontem, wojska rosyjskie ewakuowały najcenniejsze wyposażenie Pałacu carskiego i części zbiorów Muzeum Puszczy Białowieckiej. W drugiej połowie sierpnia 1915 roku miasto i założenie pałacowe zostało zajęte przez wojska niemieckie. Wojskowy zarząd nad Puszcza Białowiecką objął major dr Georg Escherich (1870-1941).

Muzeum Przyrodnicze umieszczono w zachodnim skrzydle Pałacu Carskiego, i składały się na nią zbiory botaniczne, zoologiczne i geologiczne, kolekcje wyrzynków drzew. Podstawą dla zbiorów mogły być eksponaty pozostawione przez wojsko rosyjskie, jednak większość stanowiły okazy

przekazane przez niemieckich przyrodników, badających Puszcę Białowieską w czasie urlopów wojskowych. Kierowane przez Ryszarda Stechowa (1915/1916), a następnie Georga Eschericha (1916-1918) badania przyrodnicze obejmowały: badania geologiczne i meteorologiczne; studia fauny i fauny; tworzenie zbiorów geologicznych, zoologicznych i botanicznych; spostrzeżenia biologiczne wszelkiego rodzaju; dokumentacja fotograficzna ciekawszych okazów przyrodniczych.

W muzeum zgromadzono „pokaźne zbiory botaniczne, zoologiczne i geologiczne”, a szczególnie wartościowa była kolekcja skórek ptasich i wyrzynków dębów puszczańskich (Bajko 2017: 90). W 1918 roku najważniejsze okazy muzealne zostały wywiezione w związku z cofającym się frontem. W 1919 roku w muzeum znajdowały się m.in. okazy fauny i flory. Część pozostawionych eksponatów została rozgrabiona w 1920 roku. W 1921 roku w przystąpiono do organizacji polskiego Muzeum Przyrodniczego, uzupełniając pozostawione zbiory o okazy fauny i flory. Sprawą organizacji muzeum zajął się naczelnik Zarządu Okręgowego Lasów Państwowych w Białowieży Jan Szreders. Od 1924 roku muzeum kierował Józef Paczowski, dyrektor muzeum przyrodniczego w Chersoniu.

ZBIORY

Charakterystyka zbiorów (wraz z danymi ilościowymi)

1916 – zbiory botaniczne, zoologiczne i geologiczne, kolekcje wyrzynków drzew

1919 – okazy rzadkich gatunków drzew, kolekcja mchów leśnych, szkielety, rogi, czerepy żubrów, łosi, jeleni, białe dębów wypitowane z dębów (do kilku metrów średnicy)

Obiekty szczególne (o szczególnym znaczeniu symbolicznym, ważne dla nauki lub sztuki, komentowane, słynne)

Zbiór skórek ptasich; kolekcja wyrzynków dębów puszczańskich

Strategia pozyskiwania zbiorów

rezultat badań naukowych

Darczyńcy/Fundatorzy/Sprzedawcy (imiona i nazwiska, charakterystyka przekazanych darów/sprzedanych eksponatów; data)

Przyrodnicy niemieccy prowadzący badania naukowe w Puszczy w latach 1916-1918

Ekspedycje naukowe organizowane przez muzeum

1915/1916 – ekspedycja naukowa Bawarskiej akademii nauk pod kier. dra Ryszarda Stechowa; główna część zebranych okazów została wysłana do Niemiec

1916-1918 – badania naukowe prowadzone pod kier. Georga Eschericha

Transfery zbiorów: data, okoliczności, zakres, ostateczna lokalizacja

ewakuacja zbiorów do Niemiec (1918)

WYSTAWY I DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA:

Wystawy stałe

Pałac Carski Białowieża, zachodnie skrzydło, pierwsze piętro: okazy fauny i flory

Wystawy czasowe

xxx

Katalogi zbiorów i wystaw oraz przewodniki

xxx

Inne publikacje (wydawane przez instytucję)

xxx

Współpraca instytucjonalna (muzea, uczelnie, towarzystwa, administracja itd.)

xxx

Zasięg działalności (informacje o miejscu pochodzenia zwiedzających, komentatorów, autorów relacji itd.)

xxx

Zwiedzający (charakterystyka statystyczna, ważniejsze osobistości)

xxx

ŹRÓDŁA:

Bibliografia

Zbiory z puszczy Białowieskiej, Godzina Polski: dziennik polityczny, społeczny i literacki, 1916, nr 90, s. 6

Kronika geograficzna [Niemieckie badania w Białowieży], Przegląd geograficzny 1918-1919, nr 1-2, s. 149

Wiadomości o nowopowstałych lub zreorganizowanych polskich towarzystwach i instytucjach naukowych Nauka Polska: jej potrzeby, organizacja i rozwój, 1925, t.5, s. 408-437

Muzeum przyrodnicze puszczańskie, „Echa Leśne”, 1937, nr 7, s. 7

W. T., Z puszczy Białowieskiej, Ziemia, 1922, nr 11, s. 314-315

Piotr Bajko, Białowieża pod rządami Georga Eschericha, Czasopis. Białoruski miesięcznik społeczno-kulturalny, 9/2014, s. 39-42, [<http://czasopis.pl/92014-2/>]

Piotr Bajko, Białowieża pod rządami Georga Eschericha, Czasopis. Białoruski miesięcznik społeczno-kulturalny, 12/2014, s. 42-45

Piotr Bajko, Muzeum Przyrodnicze w carskim pałacu w Białowieży, W: Parki Narodowe i Rezerwy Przyrody, t. 36, nr 2 (2017), s. 89-97

Grzegorz Bielecki, Andrzej Nowak, Problematyka ochrony przyrody Puszczy Białowieskiej w ujęciu historycznym i społecznym, „Zarządzanie ochroną przyrody w lasach”, t. 7, 2014, s. 16-30

Swietłana Czestnych, Karen Kettering Białowieża: carska rezydencja/ Belovež : carskâ rezidenciâ, Warszawa: Wydawnictwo Hartigrama: Państwowe Muzeum Archeologiczne, 2009

Gürtel Władysław, 1922. Z białowieskiej puszczy, Łowiec. Organ Galicyjskiego Towarzystwa Łowieckiego, nr 12, s. 1-4

Stanisław Miklaszewski, Z Puszczy Białowieskiej, Ziemia, 1919, nr 44, s. 617-618

Stanisław Miklaszewski, Z Puszczy Białowieskiej, Ziemia Brzeska, 1920, nr 3-4, s. 4 (przedruk z Ziemi)

Czesław Okołów, Muzeum przyrodnicze Puszczy Białowieskiej, „Rocznik Białostocki”, 1991, t. 17, s. 333-352

Białowies in deutscher Verwaltung, hft. 1-4, 1917-1919

Archiwa / zespoły archiwalne / źródła / inwentarze / księgi gości

xxx

Zasoby ikonograficzne (opis, lokalizacja)

xxx

Ciekawe cytaty

„Co tylko puszcza ciekawego fauny i flory posiadała, oglądałem. A więc pnie pięćsetletnich dębów, sosen i jodeł. Widzę skórę, ale nie tylko skórę letnią – dobrego żubra, kilka par rogów żubra, dalej zajęce, lisy, sarny, wilki, dziki, jelenie, żbiki i rysie, tudzież wszystkie gatunki drapieżnych ptaków, z których niektóre miejscowy zoolog ochrzcił mianem” „podorzeków”. Dużo brodzieńców z pięknymi okazami czarnych bocianów i żurawi, słomek i bekasów – reprezentowało faunę ptasią puszczy. Różnorodne gatunki dzięciołów uzupełniały kolekcję.

Aczkolwiek sztuka wypychania szwankowała, bo np. słomki były tak duże, jak kuropatwy i jakieś przytem wzdęte i zanadto zaokrąglone, jednak podnieść należy z uznaniem usiłowania zarządcy

muzeum, który z niczego coś stworzył, zwłaszcza, że na pracę nie wiele miał czasu po wyjściu z zamku w r. 1918 Niemców, którzy wywieźli wszystko...” (Gürtel 1922)

„Chociaż pałac został niemal doszczętnie ogołocony przez Rosjan i obrabowany przez Niemców, ocalało w nim jednak jakimś niezwykłym trafem małe muzeum, położone na pierwszym piętrze; zawiera ono rzadkie i ciekawe zbiory, jak to: rzadkie okazy drzew różnych gatunków, nadto bogatą kolekcję mchów leśnych, liczne szkielety, rogi i czerepy żubrów, łosiów, jeleni, podziwialiśmy tutaj olbrzymie blaty, drewniane wypłowane z odwiecznych dębów; niektóre z nich mają po kilka metrów średnicy. Te cenne zbiory znajdują się w stanie zupełnego zaniedbania, sądzę, że odpowiednie czynniki polskie winny je jaknajrychlej zarejestrować i otoczyć troskliwą opieką” (Miklaszewski 1919: 618)

UWAGI:

wymaga dalszego opracowania na podst. źródeł niemieckich

OPRACOWANIE:

Autor opracowania:

Aldona Tołysz

Data sporządzenia karty:

2018-08-10

Wyjazdy studyjne w celu wykonania karty, daty:

xxx

METADANE* (wypełnia redaktor/moderator portalu)

TYTUŁ (Miejscowość-nazwa instytucji)	
LOKALIZACJA GPS	
KLASYFIKACJE	
DATA UTWORZENIA	
AUTOR WPISU/REDAKTOR/KOREKTOR	
RELACJE	
TAGI	
SYGNATURA	
PRAWA / LICENCJE	